

Pripravili:
Alenka Petrinjak, kustosinja
dr. Staša Tome, muzejska svetovalka
Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana

Svetovalka:
Tjaša Klemenčič,
knjižničarka, OŠ Frana Erjavca Nova Gorica

BIL MOŽ SI CEL IN UČENJAK! FRAN ERJAVEC (1834-1887)

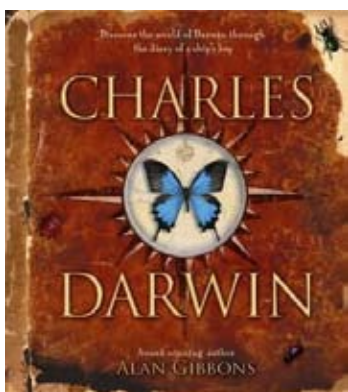
Slovenski naravoslovec in pisatelj
Darwinovo leto 2009!

»Bil mož si cel in učenjak
in zvest domovju sin;
dokler bo živ Sloven še kak,
bo živel Tvoj spomin.«
(Simon Gregorčič)

1. Naš naravoslovec Fran Erjavec je bil sodobnik Charlesa Roberta Darwina (1809 – 1882), znamenitega angleškega svetovno znanega naravoslovca. Darwin se je po študiju z ladjo Beagle odpravil na raziskovalno-geodetsko popotovanje okoli sveta. Tu je spoznal mnoge dotlej neznane fosile, živali in rastline in se začel spraševati, kako nastanejo vrste in zakaj živijo prav tam, kjer živijo. Ko se je vrnil v Anglijo, je zbrano gradivo razposlal strokovnjakom v določitev, sam pa je dopolnjeval, izpopolnjeval in razvijal teorijo o naravnem izboru kot glavnem mehanizmu evolucije. Šele 22 let po vrnitvi s potovanja, leta 1859, je teorijo objavil v delu z naslovom: z naravnim izborom.

V letu 2009 – Darwinovem letu – praznujemo torej kar dve obletnici: 200-letnico njegovega rojstva in 150-letnico izida te znamenite knjige.

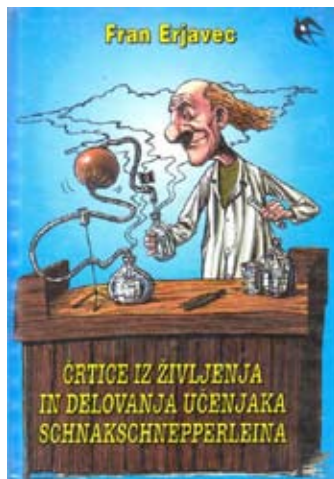
2. Erjavcu je ljubezen in sočutje do narave najbrž privzgojila predvsem babica, pri kateri je živel. Že kot predšolski otrok je vsak dan stal ob mlaki na domačem vrtu in opazoval živali ter poslušal njihovo oglašanje. Mlako je imenoval »moje morje«. Kot gimnazijec je začel pisati prve naravoslovne spise o živalih. Kako se imenuje spis o dvoživki, ki ga je napisal za skrivni dijaški rokopisni list Vaje, kasneje pa je bil objavljen v Slovenskem glasniku?

20			
----	--	--	--

(Foto: Mojca Jernejc Kodrič, PMS)

3. Ko je bil star petnajst let, je spoznal dva slovenska naravoslovca in jima pomagal zbirati material za njuno znanstveno delo. Starejši med njima je bil v tistem času najboljši poznavalec žuželk in eden prvih raziskovalcev podzemeljskega živalstva. Mlajši pa je proučeval skoraj vse naravoslovne posebnosti Kranjske, poleg bioloških, tudi meteorološke, seizmološke in arheološke, bil je tudi kustos kranjskega Deželnega muzeja (danes Prirodoslovni muzej Slovenije). Katera znana naravoslovca, Erjavčeva sodobnika, sta bila to?

g=22) Franc Hladnik (1773 – 1844) in
Henrik Freyer (1802 – 1866)

h=21) Ferdinand Jožef Schmidt (1791-1878) in
Karel Dežman (1821 – 1889)

i=17) Franc Hohenwart (1771 – 1844) in
Andrej Fleischman (1805 – 1867)

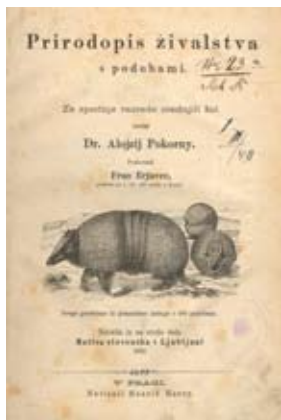
j=7) Simon Robič (1824 – 1897) in
Valentin Plemel (1820 – 1875)

4. Erjavec je študij kemije in naravoslovja (prirodopisja) končal na Dunaju, kjer je eno leto tudi služboval. Kasneje se je zaposlil kot učitelj v Zagrebu. Tu je preživel 11 let in veliko potoval ter zbiral naravoslovno gradivo. Pomagal je urejati naravoslovne zbirke tedanjega Narodnega muzeja v Zagrebu.

V tem obdobju je v slovenščino prevedel in priredil številne

	19	18		9			
--	----	----	--	---	--	--	--

 za zoologijo, mineralogijo, kemijo ter o delovanju in zgradbi človeškega telesa.

5. Erjavec je eno od živali opisal takole: »Prednja uda sta vsa predrugачena in nista prav nič podobna zadnjima, vse kosti so daljše in močnejše; posebno štirje prsti so neznansko dolgi in tanki, le palec je kratek in nosi močan zakrivljen kremplj. Med podaljšanimi štirimi prsti pa je razprežena tanka gola mrenica, kakor na dežniku tkanina med šibami.« Katero žival je s temi besedami opisal Fran Erjavec?

Foto: Alenka Petrinjak, PMS

9	3				
---	---	--	--	--	--

6. Pri 37 letih je bil Erjavec imenovan za učitelja v Gorici, kjer se je poročil, imel tri otroke in živel do nenadne smrti v 53. letu starosti. Tudi na Primorskem je ostal kulturno dejaven: na njegovem domu so se zbirali izobraženci, bil je član goriške Čitalnice in igrske skupine. Nadaljeval je s pisanjem leposlovnih in naravoslovnih del, potopisov in učbenikov. V goriškem obdobju je Erjavec na svojih izletih in popotovanjih vestno zapisoval ljudske besede, rastlinska in živalska imena ter pregovore, ki jih je več let objavljaval v Letopisu Matice Slovenske pod naslovom

Foto: Alenka Petrinjak, PMS

17				
16				15
				15

7. Fran Erjavec je pisal v slovenskem jeziku. Za pravilen zapis se je posvetoval tudi z jezikoslovcem Franom Levstikom. Njegova leposlovna dela (pripovedke, basni, povesti in črtice) pogosto opisujejo naravo, ljudi in njihove običaje. V eni od povesti, ki za Levstikovim Martinom Krpanom velja za drugo klasično slovensko povest, omenja tudi mineral pirit (železni kršec) in bralca opozarja, da videz lahko vara. Ta povest je:

	17		4		
--	----	--	---	--	--

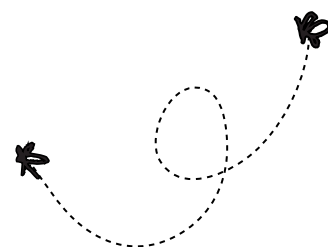
,

		5	3		
--	--	---	---	--	--

, KAR SE SVETI.

Foto: Miha Jeršek, PMS

8. Tri leta pred rojstvom Frana Erjavca, leta 1831, so v pritličnih prostorih licejskega poslopja na Vodnikovem trgu v Ljubljani za javnost odprli prvi muzej na Kranjskem. Imenoval se je Deželni muzej. Ustanovni zbirki sta bili zbirka mineralov Žige Zoisa in zbirka lupin mehkužcev grofa Franca Hohenwarta. Svoje strokovno naravoslovno delo je Fran Erjavec posvečal prav tej živalski skupini, predvsem polžem. Deželni muzej se je kasneje preselil v novo stavbo in se preimenoval v Kranjski deželni muzej Rudolfinum. Iz njega izhaja tudi današnji osrednji naravoslovni muzej, ki se imenuje

				12			8			
13					7					
	8	10	1							

Foto: Ciril Mlinar – Cic, PMS

Končno geslo:

12	10	13	5	19	15	17	9	3	1	7	15
20	17	4	5	8	17	4					
16	10	12	10	18	5	21					

Tako se imenuje pet zvezkov, ki so izšli pri Mohorjevi založbi v Celovcu v okviru knjižne zbirke *Slovenske večernice* v letih od 1868 do 1873. V njih Fran Erjavec slikovito opisuje živali in njihovo življenje. Mladinska knjiga je zvezke ponatisnila leta 1995 v obširni izdaji.

Viri:
M. Aljančič, *O Erjavčevih živalih, Domače in tuje živali v podobah*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995.
Enciklopedija Slovenije zv. 3, Ljubljana, Mladinska knjiga: 56.
F. Purkeljc Varl Francka, *Naši književniki in njihova dela, Založba Obzorja, Maribor, 1986.*
<http://www2.pms-lj.si/razstave/darwin/erjavec.html>
http://sl.wikipedia.org/wiki/Fran_Erjavec
http://sl.wikisource.org/wiki/Fran_Erjavec